

До ювілею Інституту

Протягом останніх років працівниками нашого закладу підготовлено та видано ряд книг про історію створення Житомирського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, який пройшов довгий та нелегкий шлях довжиною у 85 років. Це був період становлення пошуків оптимальних та ефективних форм роботи, зміцнення наукового потенціалу, навчально-матеріальної бази.

До свого ювілею Інститут підійшов як заклад з потужними можливостями педагогічної іноватики, як центр інтелектуальної творчості та пошуку, створюючи умови по підвищенню ролі педагога щодо забезпечення якісної освіти в Поліському регіоні.

У виданнях, присвячених становленню і розвитку Інституту, з теплом згадуються люди, які стояли у витоків післядипломної освіти області, сприяли оновленню професійних знань учителів.

Ми розповідали про працівників закладу, які своєю кропіткою працею продовжують славні традиції та напрацювання своїх попередників та засадах постійного вдосконалення, враховуючи їхній багатий педагогічний досвід, досягнення та професіоналізм.

Проте наша розповідь була б неповною, якби ми не ознайомили читача з історією приміщення Інституту, яка починає відлік від 1900 року і описана Борисом Дубманом.

Тож читаємо...

Історія Житомира. Дім Раковського

Борис Дубман,
красзнавець, письменник

Прогулюючись пішохідною Михайлівською вулицею у Житомирі, зверніть увагу на будівлю Обласного інституту післядипломної педагогічної освіти. У нього велика та цікава історія. Тут у другій половині XIX століття стояв дерев'яний будинок із флігелем, власником якого був Іудко-Лейба Дувидович Лівшиць. У 1898 році будинок купив на знесення житомирський домовласник Октавіан Фортунович Раковський, і на його місці за два роки (1899–1900 рр.) побудував впритул один до одного два цегляні прибуткові будинки заввишки в два і три поверхи, що стали фактично одним будинком з двох частин.

Стіни складені з цегли-сирцю, фасади оформлені в модному архітектурному стилі еклектики. Дуже красиві металеві ковані ґрати для балконів та оригінальні чавунні сходи виготовили на заводі братів Дуріліних у Денешах (нині – Дениші). На сходах було тавро заводу (не збереглося).

До революції на верхніх поверхах були квартири, а на першому – контори та магазини, в тому числі магазин самого Октавіана Раковського. У Пам'ятній книжці Волинської губернії за 1906 рік знайшов рекламу цього магазину: *«МАГАЗИН О. РАКОВСЬКОГО в Житомирі, Михайлівська вул. Тютюн і сигари різних фабрик. Листове скло для вікон і картин. Скляний столовий посуд і фаянсовий посуд. Багетні різних фабрик і візерунків, - прийом замовлень на рами, за роботу рами 30 коп. Дзеркала різної величини і товщини. Насіння квіткові і городні»*. Був там і ресторан «Gans Souci» П. Г. Іваницького, у рекламі якого написано, що *«ціни найпомірніші»*. Раковському належали ще кілька прибуткових будинків на інших вулицях міста, які він теж здавав у найм, а сам жив у власному будинку в Семінарійському провулку (нині проїзд Скорульського). Він мав дворянське звання, був директором Житомирського міського кредитного товариства і членом-розпорядником Житомирського міського товариства *«взаємного від вогню страхування майна»*.

З приходом радянської влади будинок націоналізували і поселили в ньому Волгубревком (Волинський губернський революційний комітет). То справді був тимчасовий надзвичайний владний орган, створений більшовиками. Комітет проводив роботу щодо встановлення радянської влади на території губернії та організації радянських установ, керував діяльністю всіх військових та цивільних установ, займався реквізицією майна та матеріалів для Червоної Армії. Першим головою Волгубревкому у 1919 році був учасник Жовтневих боїв у Москві та член Московського губвиконкому Кручинський Михайло Олександрович (1894 – 1978). У тому ж році він стане головою сумнозвісної Волинської губернської ЧК. З'явився у Житомирі Кручинський не випадково, а прибув із Москви за завданням партії більшовиків для встановлення радянської влади у Волинській губернії.

24 грудня 1934 року в цій будівлі відкрився один із перших у Радянському Союзі міський Палац піонерів. У травні 1935 року Палац відвідав секретар ЦК КП(б) України Павло Петрович Постишев. 28 грудня 1935 року в газеті «Правда» було опубліковано листа Постишева про святкування Нового року замість Різдва та офіційне визнання ялинки (раніше була заборонена як «поповський пережиток»). Після 14-річної «перерви» на другому поверсі цієї будівлі в актовій залі запалили «реабілітовану» Постишевим першу за радянської влади в Житомирі новорічну ялинку. У лютому 1938 року Постишева заарештують, через рік розстріляють у Бутирській в'язниці, а 1956 року реабілітують.

Дітям, котрі відвідували цей Палац піонерів, пощастило. Серед викладачів були справжні майстри своєї справи – представники ще дореволюційної інтелігенції. І одна з них – педагог-хореограф Ксенія Юріївна Давидова – нащадок відомих російських родів Давидових та Чайковських. Її родовід неймовірно

цікавий. Мати Ксенії Юріївни, Маргарита Миколаївна Лопухіна, була з роду Євдокії Лопухіної – дружини Петра І. Бабуся, Олександра Іллівна Чайковська-Давидова, – рідна сестра геніального композитора Петра Ілліча Чайковського. Прадід – декабрист Василь Львович Давидов, а його двоюрідними братами були поет-партизан Денис Давидов та генерал Олексій Єрмолов, зведеним братом – генерал Микола Раєвський. Прапрабабуся Ксенії Юріївни, Катерина Давидова (у дівочтві Самойлова), – племінниця Найсвітлішого князя Григорія Потьомкіна.

Ось за таке не пролетарське походження Ксенію Юріївну радянська влада вислала з Києва до Житомира. У Києві вона викладала у хореографічному училищі на Пушкінській вулиці (тепер у цій будівлі Національна спілка композиторів України). У Житомирі у Палаці піонерів організувала дитячу хореографічну студію. Саме тут навчалася майбутня заслужена артистка України, солістка Національного театру опери та балету, балетмейстер та педагог Наталія Скорульська – донька українського композитора Михайла Скорульського.

1936 року разом із батьком Юрієм Львовичем Давидовим (йому дозволили тримісячну поїздку з міста Клин до Житомира на побачення з донькою) та студентами Волинського музичного технікуму Ксенія Давидова поставила у міському театрі концерт із уривками з опер. Збереглися фотографії цього концерту. 1941 року при наближенні до Житомира німецьких військ Ксенія Юріївна евакуювалася до Солікамська. *«Дороги евакуації, – згадувала вона, – привели до Солікамська. Там дізналася, що у Воткінську евакуйовано Клинський музей П. І. Чайковського, у якому працював мій батько Юрій Львович Давидов, племінник композитора. Вирішила я перебратися до нього».* У 1944 році музей повернувся до Клина, де Ксенія Юріївна працювала науковим співробітником. Понад півстоліття свого життя, аж до самої смерті, присвятила вивченню життя, творчості, пропаганді спадщини свого геніального родича Петра Ілліча Чайковського. Померла 1992 року на 88-му році життя, похована у місті Клин, під Москвою.

В актовій залі на сцені Палацу піонерів виступали народні артисти СРСР Євген Самойлов, Микола Крючков, Микола Черкасов, знаменитий диктор Всесоюзного радіо Юрій Левітан – володар рідкісного за тембром та виразністю голосу. У роки війни він читав зведення Радінформбюро та накази Верховного Головнокомандувача, і його голос став відомим кожному жителю СРСР. По-своєму «оцінив» майстерність диктора Адольф Гітлер. Він оголосив Левітана своїм особистим ворогом № 1 (під № 2 у списку Гітлера значився Сталін) і вимагав «повісити його першим, щойно Вермахт увійде до Москви».

Влітку 1944 року у будинку Раковського був Головний штаб формування частин та з'єднань 1-ї армії Війська Польського на Житомирщині. Цей факт відображений на пам'ятній дошці, встановленій на фасаді будівлі у 2006 році, причому двома мовами – українською та польською. У 1945 році другий та третій поверхи будівлі повернули піонерам. На першому поверсі розмістився Центральний універмаг. У Палаці піонерів знову відкрилися гуртки за інтересами: драмгурток, танцювальний, хоровий, народних музичних інструментів, духового

оркестру, малювальний, кіномеханіків та інші. Записатися в гуртки міг будь-хто і абсолютно безкоштовно. Прийшли хлопці погано одягнені, голодні, що пережили тягар війни. То були роки мого дитинства. Я записався до гуртка юних кіномеханіків, де керівником була старший інженер Житомирської обласної контори кінопрокату Фаїна Львівна. Записався ще й у хоровий гурток, вирішивши, що й маю голос, і я теж можу співати. Голос то в мене був і досить голосний – намагався співати найголосніше. А от музичного слуху не виявилось, і мене з хору, на жаль, виключили.

А в сусідньому, праворуч до будинку Раковського, двоповерховому будинку відкрили Дитячу технічну станцію, де теж були різні гуртки. Я запам'ятав радіогурток, авіамодельний, різьблення по дереву та фотогурток. Усі гуртки брали активну участь у виставках та конкурсах дитячої творчості. Вхід до станції був із двору через портал. Приміщення для гуртків були невеликі, тісні, а бажаючих відвідувати їх було багато. Я і тут записався у два гуртки. У мене досі залишилися фотографії, які вчився робити у фотогуртку, а з фотоапаратом не розлучаюся й досі. У радіогуртку зібрав детекторний радіоприймач. Він працював без електроживлення, тому мав малу чутливість. Та до нього ще потрібна була довга зовнішня антена. Але скільки радощів було, коли він заговорив!

У Палаці піонерів тоді проводились огляди-олімпіади творчості міських шкіл, покази художньої самодіяльності, чудові новорічні бали для старших школярів, а для молодших – новорічні ранки біля ялинки. Багато моїх ровесників із вдячністю згадують дні, проведені у стінах Палацу, та своїх улюблених наставників як світлу сторінку свого дитинства. Ось спогади мого ровесника Володимира Фрегера: *«Пам'ятаю чудово мою активну участь у гуртках Палацу піонерів, олімпіади школярів, новорічні бал-маскаради. З величезним задоволенням пізнавав ази музичної гри у духовому оркестрі Палацу піонерів. Пам'ятаю нашого керівника Семена Миколайовича Москальова. Також відвідував гурток бального танцю (танцювальний). Дуже вміло було поставлено всю роботу гуртків Палацу, де завучем на той час була Ганна Захарівна Кахновер».*

Духовий оркестр житомирського Палацу піонерів, про який згадує Володимир Фрегер, завжди грав на демонстраціях, обслуговував різні міські заходи, піонерські табори, брав участь в олімпіадах та незмінно посідав перші місця. Керівником оркестру Палацу піонерів Семен Миколайович Москальов (1906 – 1998) працював майже сорок років! А якщо точно – з 1954 року 39 років та 6 місяців. Завдяки його невтомній праці кілька поколінь обдарованих юних музикантів знайшли дорогу до музичного життя. До речі, великий піаніст Святослав Теофілович Ріхтер – двоюрідний племінник Семена Миколайовича Москальова. Мама Ріхтера була двоюрідною сестрою Семену Миколайовичу, у дівочтві вона теж була Москальова – Анна Павлівна Москальова.

У 1961 році Центральний універмаг справив новосілля в новому будинку на розі Київської та Московської вулиць, а Палац піонерів ще раніше переїхав у звільнений від Обкому партії будинок колишнього Азовсько-Донського банку на

тій же Михайлівській вулиці. Будинок Раковського віддали Житомирському обласному інституту вдосконалення кваліфікації вчителів та Обласному відділу народної освіти. Вони оселилися одразу на верхніх поверхах. А на першому поверсі, де був універмаг, ще потрібна була реконструкція під класи та кабінети інституту. Проекту реконструкції приміщень не було. Був лише «липовий» кошторис для відкриття фінансування, складений «Ремжилпроектом». Реконструкцію доручили виконати Ремонтно-будівельній конторі Житомирської КЕЧ, де я працював тоді виконробом. Довелося мені виконати цю роботу. Усі питання перепланування вирішував на місці із директором інституту Ткаченком.

На жаль, забув його ім'я та по батькові. Мені він запам'ятався як розумна, інтелігентна людина з тонким почуттям гумору. Наступними роками заступником директора інституту працювала дружина першого секретаря Житомирського обкому КПУ Василя Михайловича Кавуна. Вона теж залишила свій слід у будинку Раковського – наказала зрізати кований ажурний напівкруглий балкон у триповерховій частині будівлі, яка була окрасою фасаду. Побачити його можна лише на старих фотографіях.

Ось уже понад п'ятдесят років інститут знаходиться в цій будівлі. Сьогодні він має назву комунальний заклад «Житомирський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» Житомирської обласної ради. У цьому інституті працював завідувачем кафедри (що нещодавно пішов із життя) доктор географічних наук, президент Житомирського науково-краєзнавчого товариства дослідників Волині, професор Микола Юхимович Костиця (1942–2014) – автор 50 книг, понад 400 наукових праць та понад 850 науково-популярних статей з історії, географії, економіки та краєзнавства Житомирщини.

Ілюстрації верхнього ряду:

- Перша ліворуч – будинок Раковського. Фото 1930-х років, автор невідомий. Скановано з книги Георгія Мокрицького «Душа та серце Житомира: Наша рідна Михайлівська».
- Друга – будинок Раковського. Фото 1967 року, автор Борис Дубман.
- Третя – дім Раковського на вулиці Михайлівській. Фото 2010 року, автор zt-gregori.

Ілюстрації нижнього ряду:

- Перша ліворуч – чавунні сходи в будинку Раковського. Фото 2014 року, автор Ігор Толстой.
- Друга – пам'ятна дошка на фасаді Раковського будинку. Фото 2014 року, автор Ігор Толстой.
- Третя – Ксенія Юріївна Давидова. URL: http://www.biblioklin.ru/kray_otd/gordost_zemli/1502-davydova-k.yu.html.
- Четверта – Семен Миколайович Москальов. URL: <http://www.partita.ru/articles/moskalev.shtml>.
- П'ята – Микола Юхимович Костиця. URL: http://uk.wikipedia.org/wiki/Костиця_Микола_Юхимович.